

סוכני חרש כעתונאים

נקדימון רוגל

מבוקשים, יימסר ישירות ל-C.I.D. (הבולשת הבריטית). בסיום התזכיר הודגש כי "משרד הידיעות שעל יד ועד הצירים לארץ ישראל מכיר ואחראי רק לפני מנהלו."²

היש ניגוד אינטרסים?

ביום י"ב באב תרע"ט (8 באוגוסט 1919) יצא לאור בירושלים הגיליון הראשון של "דואר היום", עתונו של איתמר בן אבי"ן.³ בין "הסוללים" — החבורה שהשתתפה ביסוד העתון — היו אלכסנדר אהרנסון, פרץ קורנפלד (דגן), שלמה (ז'אן ז'אק) קלמי ועורך הדין ד"ר שלמה פלמן. כולם היו קשורים ל"משרד הידיעות" של ועד הצירים.

כשבועיים לפני הופעת הגיליון הראשון של "דואר היום", נדרש ועד הצירים לשאלת הזיקה בין כמה ממייסדי העתון ובין ועד הצירים. הנושא עלה לדיון בישיבת הוועד הפועל של ועד הצירים, שנערכה בירושלים ב-23 ביולי 1919. להלן קטע מן הפרוטוקול:

ד"ר אידר שאל אם הוועדה המדינית נתנה דעתה לעבודה שאחדים מעובדי ועד הצירים, העוסקים בעבודת מודיעין סודית, הם חברי המערכת של העתון החדש "דואר היום". הוא סבור שעלול להיווצר הרושם שוועד הצירים תומך בעתון, כביטאון שלו. הוחלט כי מכיוון שוועד הצירים אינו קשור בכל צורה שהיא עם העתון הזה, אין צורך להתערב בהשתתפות של האדונים האלו בהוצאה לאור של העתון, ובלבד שהדבר לא יגזול יותר מדי מן הזמן שעליהם להקדיש לעבודה בשביל ועד הצירים.⁴

ועד הצירים חשש לצד המערכתי — לרוח המאמרים הראשיים של "דואר היום". אולם העיון בידיעות שנדפסו בעתון והקבלתן לדוחות של "משרד הידיעות", מלמדים שהיתה זרימה סדירה של חומר "קונפידנציאלי" מן "המשרד" לעתון. אחת הדוגמאות הבולטות ביותר היא מאמר ארנן, "בגבול הצפון", בחתימת "אלכס נדרו" (הוא אלכסנדר אהרנסון), שנדפס ב"דואר היום" ב-3 במרס 1920.⁵ המאמר המפורט עסק גם בעמידתן של הקבוצות תל חי וכפר גלעדי, תוך האשמת הקבוצות, מפלגות הפועלים וביטאוניהן בניפוח הסכנה הנשקפת ליישובים ובצחצוח חרבות מוגזם ומיותר. לרוע המזל העתונאי, המאמר נדפס ביום שבו נסוגו אחרוני המגינים מכפר גלעדי ומטולה, אחרי נטישת תל חי, במוצאי י"א באדר.⁶

בסוף 1918 הקים ועד הצירים (הנציגות הציונית הבכירה בארץ), ביוזמתם של ד"ר דוד אידר וזאב ז'בוטינסקי, "משרד ידיעות" בארץ ישראל. השם האנגלי של הגוף הזה — Intelligence — העיד על טיבו. בראש "משרד הידיעות" עמד לוי יצחק (ליובה) שניאורסון, מאנשי ניל", ורוב עובדיו היו מאנשי ניל"י לשעבר וממקורביהם. "המשרד" היה ממודר לפי אזורים: ירושלים ויריחו; הדרום — חברון, באר שבע, עזה; יפו, לוד ורמלה; שכם, טול כרם וגנין; חיפה, עכו ונצרת, טבריה וצפת, הגליל העליון והחורן. ברשימת מקבלי המשכורת של "המשרד" עם היווסדו היו המנהל ל"י שניאורסון, והרכזים יוסף דוידסקו, פרץ קורנפלד (דגן), יונתן וישראל בלומנפלד.¹ בתזכיר היסוד של "המשרד" נקבע כי כל המידע ירוכז במשרד בירושלים, שם יעובד ויימסר, בעותק אחד, לאחראי לעבודה הפוליטית בוועד הצירים — ד"ר אידר. הדוחות יכתבו בעברית ובאנגלית. כן תיערך סקירה שבועית כללית של המצב בארץ, שתשרת גם את משרד העתונות של ועד הצירים.

בין המטלות של "משרד הידיעות" — עריכת רשימה מדויקת של כל הכפרים הערבים ואדמותיהם, "והיא תשמש בתור חומר נכבד מאוד". ל"משרד הידיעות" לא היתה זרוע מבצעת משלו. על כן נקבע, כי ידיעות בדבר נשק שנמצא בידי ערבים או בדבר

"דואר היום" של איתמר בן אבי"ן

כעתונאי. הוא הציע את שירותיו לוועד הצירים כ"קולט ידיעות" על הנעשה בדמשק בכלל ובתנועה הלאומית הערבית בפרט. הוא האמין כי יביא תועלת "בהיותי בן המקום ויודע עברית, ערבית וצרפתית כמעט על בוריין".⁸ הצעתו לא נתקבלה. הוא היפנה את מרצו לכיוון אחר והחל להוציא לאור, באישור מימשלו של פייצל וכנראה שגם בתמיכתו, עתון בערבית בשם "אל חיאת" (החיים).⁹ אולם רב המודיעים של "דואר היום" מדמשק היה ד"ר שלמה פלמן, מחבורת "הסולל".¹⁰ מספטמבר 1919 ועד יולי 1920 עשה פלמן בדמשק כסוכנו של ועד הצירים ודיווח משם באורח סדיר לד"ר אידר בירושלים, ובאמצעותו – לווייצמן בלונדון.¹¹ העובדה שקיבל משכורת חודשית יפה (50 ל"מ) והחזר הוצאות, לא מנעה ממנו לעסוק, ברשות, גם בעריכת דין ובניהול משרד משפטי על יד "דואר היום" (ראה המודעה). ספק אם שאל וקיבל רשות לדווח גם ל"דואר היום". פעמים חתם על הידיעות שמסר לעתון בכינוי שפן (= שלמה פלמן), כשמו של שפן סופר יאשיהו המלך.¹² פעמים חתם שלמה.¹³ הסוד לא היה סוד, שכן מ-10 ביוני 1920 הופיע שמו של ד"ר שלמה פלמן כעורך אחראי של "דואר היום", במקום אשר ספיר, העורך האחראי הראשון. פלמן היה אחד האנשים האחרונים שהצליחו לצאת את דמשק אחרי האולטימטום של הצרפתים לפייצל ולפני כיבוש הבירה

הנציב העליון הרברט סמואל, אליו הובא פלמן מיד בהגיעו מדמשק

יזכור עם ישראל את הנשמות הטהורות של בניו ובנותיו

שניאור שפושניק
אהרן שר
דבורה דראכלר
בנימין מונטר
שרף
שרה ציוניק
טוקר
יוסף טרומפלדור

הנאמנים והאסירים, אנשי העבודה והשלום, אשר הלכו מאחרי
המטרשה ויחרפו נפשם על כבוד ישראל ועל אדמת ישראל.

יזכור ישראל ויחכוך בורעו ויאכל על זיו-העלומים
וחסדת-הנבורה וקדושת-הרצון ומסירות-הנפש אשר נספו
בסערכה הכבדה.

אל ישקט ואל ינחם ואל יפוג האכל עד בא יום כו ישוב
ישראל ונאל אדמתו חשדודה.

ה"יזכור" של ברל כצנלסון לזכר חללי תל חי, כפי הופיע בשער השבועון
"קונטרס". הסוכן פלמן דיווח על פרשת תל חי מדמשק

החלק העובדתי של המאמר התבסס רובו ככולו, מילולית, על
הדו"ח "The Situation in the North", שנערך כשביל ועד הצירים
ונשלח גם ללונדון.⁷

דיווח מדמשק

כתקופתו הראשונה של "דואר היום" היתה דמשק מרכז התנועה
הלאומית הערבית ומוקד סיקור מתמיד. האנגלים הושיבו את האמיר
פייצל בדמשק באוקטובר 1918. כעבור שנה, הם פינו את גייסותיהם
מסוריה ומלבנון. למורת רוחם של הצרפתים, המשיך פייצל לשלוט
בסוריה, כראש מינהל הכיבוש הצבאי, בשם אביו השריף חוסיין
ממכה. ב-8 במרס 1920 הכתיר הקונגרס הסורי השני את האמיר
פייצל כ"מלך" על סוריה "בגבולותיה הטבעיים". "דואר היום"
ו"הארץ" הירבו לדווח על האירועים בדמשק. בין הכתבים היו יוסף
יואל ריבלין, אז מנהל בית הספר לבנות בדמשק (לימים מזרחן
ופרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים) ואליהו (אליאס) ששון
(לימים מבכירי המחלקה המדינית של הסוכנות, משרד החוץ ושר
כממשלה). האחד חתם את שמו "מקומי" והאחר "דמשקאיי", אך
הכל ידעו מי הם המדווחים. אליהו ששון לא הסתפק בפעילותו

ד"ר שלמה פלמן

ברעתו לבקש מינוי כמנהל קרן היסוד בקהיר. לשם כך פנה אל איתמר בן אבי, המקורב לווייצמן, וביקש את עזרתו ותייכונ. דרישותיו היו כלהלן: משכורת חודשית קטנה, "בודג'ט" (= תקציב) קטן להוצאות משרד ואחוז ידוע מהכנסות קרן היסוד.²² פלמן הבטיח לבן אבי תמורה בעד עזרתו:

אם יעלה לך הרבר, אתן לך מניות של "הסולל" בעד מאה ל"מ. כידוע לך יש לי ב"סולל" מניות של מאה ועשר ל"מ ששלמתי בשלמות. מניה אחת אשמר בשבילי ושאר המניות אעביר על שמך בתור הכרת תודה.²³

בן אבי לא העביר את הבקשה לווייצמן והמכתב נשאר בתיקו. פלמן חזר וכתב לווייצמן ישירות. מזכירתו של וייצמן, ז'אנט ליברמן (אליסון) אישרה את קבלת המכתב והעבירה אותו ב-9 בספטמבר 1924 למזכיר הנהלת קרן היסוד ליאו הרמן, ושם נגנזה הצעתו של פלמן לצמיתות.²⁴ מניות "הסולל" נשארו, כנראה, בידי של פלמן, כנייר אין חפץ בו.

★★★

1. ראה התקציב החודשי, הארכיון הציוני המרכזי. להלן: אצ"מ, Z4/14437.
2. ראה תזכיר היסוד, שם.
3. ברשימתו "כיצד יסדנו את 'דואר היום'", שגה בן אבי וכתב כי הגיליון הראשון של העתון הופיע "בי"ב לירח תמוז". א. בן אבי, עם שחר עצמאותנו, תל אביב 1961, עמ' 377, להלן: בן אבי, עוד על יסוד "דואר היום", ראה: א. אבן חן, "איתמר בן אבי ודואר היום", קשר, 1 (מאי 1987), עמ' 64-55; מ. נאור, "השנים הראשונות של עתון 'הארץ'", קשר, 5 (מאי 1989), ובמיוחד, הפרק "הארץ ודואר היום", שם, עמ' 84; ג. צפרוני, "רחוב הסולל, 'פליט סטריט' הירושלמי", קשר, 10 (נובמבר 1991), עמ' 92-86.

הסורית בידי הצרפתים וגירוש פייצל ממנה, ביולי 1920. אותם ימים היה ניתוק תקשורת גמור עם דמשק והידיעות שהגיעו משם היו מקוטעות, מעורפלות וסותרות. כבואו לירושלים, ב-19 ביולי, דיווח פלמן לד"ר אידר. אידר התרשם מאוד ומיד לקח עמו את פלמן אל הנציב העליון. גם הרברט סמואל העריך מאד את המידע של פלמן ומיהר להבריך את הדברים ללונדון.¹⁴ פלמן לא קיפח את "דואר היום" ודבריו נדפסו שם, בשם "שליחנו המיוחד בדמשק שחזר מעיר זו אתמול ומסר פרטים על המעמד" (= המצב).¹⁵ גם בכירות היה ל"דואר היום" נציג — שלמה (ז'אן ז'אק) קלמי, אף הוא ממיסדי העתון. קלמי היה עובד המחלקה המדינית של ועד הצירים וקיבל משכורת חודשית קבועה.¹⁶ הוא החל לפעול בכירות, בשליחותו של וייצמן, באפריל 1920. ככיסוי, וגם כהשלמת הכנסה, שימשה לו עבודתו בעתון הביירותי La Syrie.¹⁷ עם זאת המשיך לכתוב ב"דואר היום" וחתם בשמו המלא.¹⁸

היסול והידרדרות

אחרי סילוק פייצל מדמשק, שוב לא היתה תועלת בהחזקת סוכן ציוני שם. גם "משרד הידיעות" איבד מערכו בעיני ועד הצירים, עם בואו של הנציב העליון הראשון הרברט סמואל וכינון מימשל אזרחי בארץ ישראל. מנחם אוסישקין, יושב ראש ועד הצירים, תיעב את "המשרד" שרוב עובדיו היו מאנשי ניל"י, שנואי נפשו, שלטענתו — אין לסמוך עליהם. ד"ר אידר היה מחסידי האחרונים של "המשרד", אך גם לו היו הסתייגויות: שניאורסון היה בסדר גמור, אבל בלומנפלד "מפנטז" ואין לתת בו אמון.¹⁹ ואמנם עבודתו של שניאורסון היתה טובה מאוד. אחת הדוגמאות להערכת מצב למופת היתה סקירתו על "התנועה הערבית בפלשטינה", שנכתבה ב-19 במרס 1920, אחרי "ההכתרה" של פייצל.²⁰ באוגוסט 1920, הורה אידר לשניאורסון לפרק את "המשרד".²¹ אחרי מאורעות מאי 1921 היו לוועד הצירים הרהורי חרטה על ההחלטה החפזה ופעולתו של שניאורסון תודשה לזמן מה, בהיקף מצומצם.

פלמן התרחק גם מוועד הצירים וגם מ"דואר היום". הוא חיפש את מזלו בעבודה משפטית בירושלים ולא הצליח ביותר. הוא ירד למצרים ופתח משרד עורכי דין בקהיר. גם בכך נכשל. והנה עלה

מודעה של עורך דין פלמן ב"דואר היום"

משרד משפטי

על יד דואר היום

תחם הנהלתו של דודר **שלמה פלמן** (עיר ססטן מפללות קיסטא-פריז)

משפטים בכל כחי המשפט החילוני והדתיים ענייני ריבויים - עבוד תקנות לחברות ושותפות לבטח ולתעשייה-ספינת כהנת הנחת (קונצסיות) טרימטשל וכו'.

המשרד ע"י הנהלת דואר היום סתיו בכל יום משעה 9-11 לפתוח.

הפקן לפתחים: P. O. B. 256

הפקן לפתחים: Mishpatti Jerusalem

490

4. עמ' 4 בפרוטוקול (אנגלית), אצ"מ, A18/38/1.
5. גיליון 124, עמ' 21.
6. הידיעה הראשונה על מות טרומפלדור וחבריו בתל-יחי, ב"א באדר תר"ף (1 במרס 1920), נדפסה ב"הארץ" וב"דואר היום" רק ב-5 במרס. ב"הארץ" ניתנה הידיעה, בהבלטה מרובה, בעמוד הראשון, ואילו ב"דואר היום" נדפסה הודעת לשכת העתונות של ועד הצירים בעמ' 3, אחרי המוסף ההיתולי לפורים.
7. הדו"ח נדפס במכונת כתיבה, על פני עשרה עמודים גדולים, ב-2 במרס 1920. אצ"מ, Z4/16083.
8. דמשק, י"ח בניסן תר"ף (6 באפריל 1920). שם, L3/240.
9. מכתבו לוועד הצירים, מיום י"ד בחמוז תר"ף (30 ביוני 1920). שם, L18/119/3, ומכתב מיום י"ז באב תר"ף (1 באוגוסט 1920), שם.
10. בן אב"י (לעיל, הערה 3), עמ' 377. שם נדפס שמו, בטעות, "פלדמן".
11. ראה: ג. רוגל, "האיש של וייצמן בדמשק", הציונות, ח' (תשמ"ג), עמ' 279-353 (להלן: רוגל, האיש של וייצמן בדמשק).
12. "על המצב בסוריה", "דואר היום", 3 בפברואר 1920, עמ' 2.
13. "מכתבנו המיוחד בדמשק", שם, 30 במאי 1920.
14. רוגל, האיש של וייצמן בדמשק (לעיל, הערה 11), עמ' 303-304.
15. "דואר היום", 20 ביולי 1920.
16. ראה: מצבת העובדים של ועד הצירים ורשימת המשכורות, אצ"מ, Z4/1132/II.
17. ראה תכתובת בינו ובין וייצמן (29 באפריל 1920), שם, Z4/1366; 6 ביוני 1920, שם, Z4/16078; 29 ביוני 1920, שם, Z4/2332.
18. לדוגמה: "אנו וטוריה", "דואר היום", 27 במאי 1920. קלמי הציע שם שלא לזלזל ב"ממלכה" של פייצל.
19. במקור: "...but Blumenfeld romances...". אל וייצמן, 12 ביוני 1920, אצ"מ, Z4/16033. לא ברור למי התכוון אידר: ליונתן, או לישראל בלומנפלד.
20. נוסח אנגלי — "Arab Movement in Palestine", אצ"מ, L3/278; שם, Z4/16078; נוסח עברי — ארכיון תולדות ההגנה, 2526, חטיבה 103, תיק 1.
21. רשימה בפנקסו של ד"ר אידר מיום 11 באוגוסט 1920, אצ"מ, K11/44.
22. פלמן מקהיר אל בן אב"י בלונדון, 21 באוגוסט 1924, ארכיון יד יצחק בן צבי, תיקי בן אב"י, 5/2/34/2 ומכתב לוט לווייצמן, שתארכו 22 באוגוסט, שם.
23. ראה בהערה לעיל, פלמן אל בן אב"י.
24. גנוך וייצמן, 1924. עוד על גלגוליו של ש' פלמן ועל סופו, ראה: ג' רוגל, בתוך: ז. ענר (עורך), סיפורי משפחות, תל אביב 1990, עמ' 152-150.